

รายงานโครงการวิจัย

เรื่อง

การศึกษาการเคลื่อนย้ายแรงงานเกษตรในจังหวัดสงขลา : กรณีศึกษาแรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นในสวนยางพาราของเกษตรกรที่พ้นสงเคราะห์จากสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางในอำเภอหาดใหญ่และอำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา

The Agricultural Labour flow in Changwat Songkhla : A Case Study of Labour in Rubber Tapping and Rubber Sheet making by Planters, Whose contract with the Office of Rubber Replanting Aid Fund (ORRAF) has expired in Amphoc Hat Yai and Amphoe Nathawi, Changwat Songkhla

การเคลื่อนย้ายแรงงาน - สงขลา - วิจัย
แรงงานในเกษตรกรรม - สงขลา - วิจัย

เลขที่ H.05.912.5.752566 462 2538 ค.1
เลขที่ 2/ส.ย. 2538

Order Key.....4078.....
BIB Key.....75623.....

โดย

นายบัญชา สมบูรณ์สุข

นางสาวอภิญญา จันทร์เจริญ

ภาควิชาพัฒนาการเกษตร

คณะทรัพยากรธรรมชาติ

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

พ.ศ. 2538

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการศึกษาการเคลื่อนย้ายแรงงานเกษตรในจังหวัดสงขลา : กรณีศึกษาแรงงานการกรีดยางพาราและทำยางแผ่นในสวนยางพาราของเกษตรกรที่พื้นที่การสงเคราะห์จากสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางในอำเภอหาดใหญ่และอำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา เพื่อศึกษาการใช้แรงงานการกรีดยางพาราและทำยางแผ่น ศึกษาสาเหตุการเคลื่อนย้ายแรงงานการกรีดยางพาราและทำยางแผ่น ศึกษาผลกระทบการเคลื่อนย้ายแรงงานการกรีดยางพาราและทำยางแผ่น และศึกษาแนวโน้มความต้องการแรงงานการกรีดยางพาราและทำยางแผ่นของเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่พื้นที่สงเคราะห์จากสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางในอำเภอหาดใหญ่และอำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา โดยใช้วิธีการศึกษาทั้งในเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพใช้วิธี PRA method และ ข้อมูลทุติยภูมิ ส่วนวิธีการศึกษาเชิงปริมาณโดยการออกแบบสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างที่คัดเลือกโดยวิธีสุ่มแบบ Simple Random Sampling จำนวน 85 คน ในทั้งสองอำเภอ จากจำนวนประชากรทั้งสิ้น 1,226 คน นำผลการศึกษาได้จากการศึกษามาวิเคราะห์ร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรม Spss-x สถิติที่ใช้ได้แก่ ร้อยละ มัชฌิมเลขคณิต

ผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรชาวสวนทั้งสองอำเภอโดยส่วนใหญ่ใช้แรงงานจากภายนอกครัวเรือนในการกรีดยางพาราและทำยางแผ่น ส่วนใหญ่เป็นแรงงานในท้องถิ่นเพราะได้รับการเชื่อถือมากกว่าแรงงานต่างถิ่น ผลผลิตโดยเฉลี่ยที่ได้จากการกรีดยางของแรงงานจ้างนี้คือ 30 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน โดยส่วนใหญ่ผลิตในรูปยางแผ่นดิบที่มีคุณภาพชั้น 3 และ 4 มีส่วนน้อยเป็นน้ำยางข้น สำหรับการขายผลผลิตพบว่าสำหรับยางแผ่นดิบขายที่ตลาดท้องถิ่นส่วนใหญ่ ส่วนการขายน้ำยางข้นโดยทั่วไปจะมีทั้งมารับซื้อที่สวนยางและมีจุดรับซื้อในท้องถิ่นบริเวณใกล้ที่สวนยาง อัตราส่วนผลประโยชน์ระหว่างเจ้าของสวนยาง กับแรงงานจ้างนี้ส่วนใหญ่ยังอยู่ในอัตรา 60:40 โดยแบ่งผลประโยชน์ทันที ณ ที่ขาย สำหรับสาเหตุการเคลื่อนย้ายแรงงานของครัวเรือนเกษตรกรพบว่าเคลื่อนย้ายเพื่อ ศึกษาในระดับสูงขึ้นมีจำนวนมากที่สุดคือ ร้อยละ 31.76 รองลงมาเพื่อต้องการเพิ่มรายได้ให้ครัวเรือนคิดเป็นร้อยละ 22.35 ผลกระทบในการเคลื่อนย้ายพบว่ามีผลกระทบทั้ง

ต่อครัวเรือนและต่อชุมชนหรือท้องถิ่น โดยผลกระทบต่อครัวเรือนมากที่สุดคือทำให้ ปริมาณผลิตของครัวเรือนลดลงเนื่องจากขาดแคลนแรงงานคิดเป็นร้อยละ 39.41 และผลกระทบต่อชุมชนหรือท้องถิ่นมากที่สุด คือ ทรัพยากรมนุษย์และผลประโยชน์ของท้องถิ่น ถูกดูดกลืนเข้าเมืองคิดเป็นร้อยละ 27.60 สำหรับแนวโน้มความต้องการแรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นในอนาคตพบว่าร้อยละ 62.35 ของครัวเรือนทั้งหมดต้องการแรงงานการกรีดยางพาราและทำยางแผ่นเพิ่มจากเดิมที่ครัวเรือนมีอยู่โดยต้องการเพิ่มโดยเฉลี่ย 2.34 คนต่อครัวเรือน

Abstract

This study of the agricultural labour flow in Songkhla province involved a case study of labour in rubber tapping and rubber sheet making by planters in Amphoe Hat Yai and Amphoe Nathawi, Songkhla Province, whose contract with the Office of Rubber Planting Aid Fund (ORRAF) has expired was as follows: to study labour in rubber tapping and rubber sheet making; to study the causes of the flow of labour in rubber tapping and rubber sheet making; to study the effects of the flow of labour in rubber tapping and rubber sheet making; to study trends in labour needed for rubber tapping and rubber sheet making in Amphoe Hat Yai and Amphoe Nathawi, Songkhla Province whose contract with the Office of Rubber Planting Aid Fund (ORRAF) has expired. The study was carried out both qualitatively and quantitatively. The means used in the qualitative study were the PRA method and primary data, while the method used in the quantitative study was interview designed from a selected sample group by the method of Simple Random Sampling of 85 samples out of the population of 1,226 in both Amphoes. The results of the study were analyzed together in terms of a quantitative study by using the computer programme SPSS-X and the statistics of mean percentile.

From the study it was found that most rubber planters in both Amphoe used labour from outside their family for rubber tapping and rubber sheet making; most labour was local labour because it was more reliable than labour from other places. The average amount produced by the hired labour was 30 kilogrammes per person per day, most of which was in the form of third and fourth class raw rubber sheets and a small quantity of concentrated rubber latex. As for the sale of the rubber, it was found that the raw rubber sheet were mostly sold in local markets while concentrated rubber latex was sold both at the site of rubber plantations and at local buying sites near the rubber plantations. The rate of income from sale sharing between rubber plantation

owners and hired labour was mostly 60:40 and the sharing was done immediately at the selling sites. Regarding the causes of labour flow, it was found that for the majority of rubber planter households, 31.76% moved because of educational reason and 22.35% because they wanted to earn more money. As for the effects of the labour flow, it was found that it had an effect on both households and local communities. The effect on the households was that there was a decrease of 39.41% in household production because of a lack of labour. The effect on the communities was that 27.60% of human resources and local benefits were absorbed into urban areas. Regarding the trend for labour needs, it was found that 62.35% of all the households needed an average of 2.34 persons per household in addition to the existing labour, for rubber tapping and rubber sheet making in each household.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(1)
ABSTRACT	(2)
คำนำ	(3)
สารบัญ	(4)
สารบัญตาราง	(5)
สารบัญภาพ	(6)
บทนำ	1
ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
ขอบเขตของการวิจัย	4
นิยามศัพท์	4
การตรวจเอกสาร	4
ระเบียบวิธีการวิจัย	6
- ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง	6
- การศึกษาเชิงคุณภาพ	7
- การศึกษาเชิงปริมาณ	7
ผลการวิจัยและข้อวิจารณ์	9
- การใช้แรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นของครัวเรือนเกษตรกร ชาวสวนยาง	9
- ปัญหาและอุปสรรคการใช้แรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น ในปัจจุบัน	16
- สาเหตุที่เอื้ออำนวยแก่แรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น	19
- ผลกระทบจากการเคลื่อนย้ายแรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น	21
- ข้อเสนอแนะและแนวโน้มความต้องการแรงงานการกรีดยางพาราและ การทำยางในอนาคต	25
สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	27
บรรณานุกรม	29

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	การใช้แรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นของครัวเรือนเกษตรกร ชาวสวนยางทั้งสองอำเภอโดยรวม	13
2	ปัญหาและอุปสรรคการใช้แรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น	18
3	ลักษณะการเคลื่อนย้ายแรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นของ กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา	20
4	ผลกระทบของการเคลื่อนย้ายแรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น	24
5	แนวโน้มความต้องการแรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น ของครัวเรือนเกษตรกรในอำเภอหาดใหญ่และอำเภอนาทวี	26

(6)

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 แสดงการสุ่มตัวอย่างในงานวิจัย	7

บทนำ

ปัจจุบันในภาคใต้มีปัญหาเกี่ยวกับการผลิตยางพาราอยู่หลายปัญหาด้วยกัน ปัญหาที่สำคัญประการหนึ่ง คือ เรื่องของแรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น ซึ่งประสบปัญหาการขาดแคลนแรงงานในการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น อันส่งผลกระทบต่อการทำสวนยางพาราและอุตสาหกรรมการทำยางแผ่นเป็นอย่างยิ่ง รัฐบาลได้พยายามแก้ไขโดยนำแรงงานต่างด้าวเข้ามาเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว แต่ก็ยังไม่ถูกต้องนัก เนื่องจากยังมีประชากรในวัยแรงงานของไทยในภูมิภาคอื่นที่สามารถนำมาเป็นแรงงานในส่วนนี้ได้เช่น แรงงานในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง เป็นต้น นอกจากนี้จะเป็นการกระจายรายได้ของประชากรแล้วยังเป็นการลดภาระทางสังคมอื่นๆ ลงด้วย เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด เป็นต้น จะเห็นว่าเป็นการแก้ปัญหาทางด้านการขาดแคลนแรงงานในทำสวนยางพาราและอุตสาหกรรมการทำยางแผ่นและยังเป็นการเพิ่มโยก เสถการมีงานทำแก่ประชาชนมากขึ้นด้วย

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

สถานการณ์แรงงานในปัจจุบันกำลังเป็นที่สนใจของหลายฝ่าย อันเนื่องมาจากการขาดแคลนแรงงานในทุกสาขาอาชีพโดยเฉพาะแรงงานในภาคเกษตรกรรม นับวันจะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น รัฐบาลทุกยุคทุกสมัยได้พยายามแก้ปัญหาดังกล่าวมาโดยตลอด โดยส่งเสริมให้มีการสร้างงานทั้งในเมืองและในชนบท มีการดำเนินงานขยายงานออกไปสู่ชนบทให้กว้างขวางยิ่งขึ้น รวมถึงการส่งเสริมและคุ้มครองให้มีการจ้างแรงงานอย่างถูกต้องตามกฎหมาย (กรมแรงงาน : 2526) นอกจากนี้รัฐบาลในปัจจุบันได้เล็งเห็นความสำคัญของแรงงาน จึงได้มีการจัดตั้งกระทรวงแรงงานขึ้น มีหน้าที่และความรับผิดชอบในเรื่องของแรงงานทุกสาขาอาชีพ เป็นการเปิดมิติใหม่ในการแก้ปัญหาแรงงานอย่างจริงจังและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ภาคใต้เป็นภาคหนึ่งที่กำลังประสบปัญหาแรงงานเหมือนกับภาคอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นจังหวัดใหญ่ มีจำนวนประชากร 981,670 คน แยกเป็นชายจำนวน 494,946 คน หญิงจำนวน 486,724 คน สภาพการเคลื่อนย้ายแรงงานใน

จังหวัดสงขลา พบว่ามีแรงงานส่วนใหญ่เคลื่อนย้ายเข้ามาทำงานเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเคลื่อนย้ายแรงงานภาคเกษตรกรรมสู่ภาคอุตสาหกรรม มีอัตราส่วนที่สูงขึ้นเรื่อยๆ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร : 2532)

อำเภอนาทวี เป็นอำเภอที่อยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดสงขลา ห่างจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ 57 กิโลเมตร ประกอบด้วยตำบล 10 ตำบล มีพื้นที่ทำการเกษตรจำนวน 176,031 ไร่ หรือร้อยละ 45 ของพื้นที่ทั้งหมด มีพื้นที่ปลูกยางพาราจำนวน 151,338 ไร่ หรือร้อยละ 86 ของพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด ซึ่งพื้นที่ปลูกยางพาราอยู่บริเวณตอนเหนือและตอนล่างของอำเภอ สภาพแรงงานส่วนใหญ่ในอำเภอนาทวี เป็นแรงงานภาคเกษตรกรรม มีการเคลื่อนย้ายแรงงานในภาคเกษตรกรรมในอัตราค่อนข้างสูง โดยแรงงานที่เคลื่อนย้ายส่วนใหญ่ไปรับจ้างกรีดยางพาราในตำบลใกล้เคียงกับอำเภอนาทวี โดยตอนเข้าไปเย็นกลับ แรงงานอีกส่วนหนึ่งเคลื่อนย้ายออกนอกพื้นที่ ซึ่งมีสองลักษณะ คือ เป็นแรงงานที่ไม่มีการศึกษา และเป็นแรงงานที่มีการศึกษาในสาขาอาชีพอื่นๆ ที่ต้องการทำงานในสาขาอาชีพที่ตนได้ศึกษามา ซึ่งการเคลื่อนย้ายแรงงานดังกล่าวข้างต้นทำให้เกษตรกรชาวสวนยางพาราขนาดเล็กในอำเภอนาทวี ส่วนใหญ่จำเป็นต้องมีทางเลือกเพียง 2 ทางคือ ขายนํ้ายางสด เพื่อลดแรงงานในส่วนการทำยางแผ่น และจำเป็นต้องจ้างแรงงานจากภายนอกในอัตราค่าจ้างสูง (สำนักงานเกษตรอำเภอนาทวี: 2534)

อำเภอหาดใหญ่ เป็นอำเภอที่มีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูง และเป็นศูนย์กลางการพัฒนาทุกสาขาอาชีพ ทำให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานภาคเกษตรกรรมเข้าไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมหรือรับจ้างทั่วไปในเมืองหาดใหญ่เป็นจำนวนมาก ทำให้เกษตรกรชาวสวนยางในอำเภอหาดใหญ่โดยเฉพาะสวนยางพาราขนาดเล็ก ต้องจ้างแรงงานดังกล่าวในอัตราค่าจ้างแรงงานที่สูงกว่าที่ควรจะเป็น และสวนยางพาราขนาดใหญ่ก็เช่นเดียวกันมีอัตราค่าจ้างการกรี๊ด 50 : 50 (สำนักงานเกษตรอำเภอหาดใหญ่ : 2534)

ผลการเคลื่อนย้ายแรงงานของทั้งสองอำเภอดังกล่าวข้างต้น กล่าวโดยรวมได้ว่าก่อให้เกิดปัญหาในการประกอบอาชีพของเกษตรกรชาวสวนยางพาราทั้งสองอำเภอ โดยเฉพาะการขาดแคลนแรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น ในสวนยางพาราขนาดเล็กและขนาดใหญ่ เนื่องจากขั้นตอนการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นเป็นขั้นตอนที่ต้องอาศัยแรงงานเป็นจำนวนมาก

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น ทำให้นำจะมีการศึกษาถึงการเคลื่อนย้ายแรงงาน, สาเหตุการเคลื่อนย้ายแรงงาน, ผลกระทบและแนวโน้มความต้องการแรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นของเกษตรกรชาวสวนยางทั้งสองอำเภอ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาการใช้แรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นในสวนยางพาราของเกษตรกรที่พื้นที่การสงเคราะห์จากสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง
2. ศึกษาสาเหตุการเคลื่อนย้ายแรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นในสวนยางพาราที่พื้นที่สงเคราะห์จากสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง
3. ศึกษาผลกระทบของการเคลื่อนย้ายแรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นของเกษตรกร
4. ศึกษาแนวโน้มความต้องการแรงงานการกรีดยางและการทำยางแผ่นในปัจจุบัน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ข้อมูลที่ได้จากงานวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงาน เช่น กรมแรงงาน สถาบันวิจัยยาง กรมส่งเสริมการเกษตร เป็นต้น ในการวางแผนด้านแรงงาน เพื่อป้องกันการขาดแคลนแรงงานและแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงาน
2. ผลงานวิจัยจะใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการวางแผนด้านแรงงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนเป็นข้อมูลในการวางแผนนโยบายแรงงานในจังหวัดสงขลาของรัฐบาลในชุดปัจจุบัน เพื่อตอบสนองงานของกระทรวงแรงงานที่ได้จัดตั้งขึ้นใหม่

ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยนี้จะศึกษาจากเกษตรกรตัวอย่างในตำบลทับช้าง อำเภอนาทวี จำนวน 36 คน และตำบลคลองหอยโข่ง อำเภอกาบังใหญ่ จำนวน 49 คน โดยศึกษาการใช้แรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น สาเหตุการเคลื่อนย้ายแรงงาน ผลกระทบการเคลื่อนย้ายแรงงาน และแนวโน้มความต้องการแรงงานในปัจจุบันและในอนาคต

นิยามศัพท์

การหันส่งเคราะห์ หมายถึง สวนยางพาราที่ปลูกแทนด้วยยางพันธุ์ดีที่ได้รับเงินช่วยเหลือในการดำเนินการจากสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง ซึ่งดำเนินการจนครบกำหนดเปิดกรี๊ดได้ตามข้อตกลงระหว่างเกษตรกรกับสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางและไม่อยู่ในความดูแลของสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางแล้ว

การตรวจเอกสาร

งานวิจัยในเรื่องการเคลื่อนย้ายแรงงานเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น กล่าวได้ว่ายังมีน้อยมาก อย่างไรก็ตามงานวิจัยที่คล้ายคลึงหรือเกี่ยวข้องพอสรุปได้ ดังนี้

กรมแรงงาน (2526) ได้ทำการศึกษาสาเหตุการเคลื่อนย้ายแรงงานเกษตรเข้ามาหางานทำในตัวเมืองพบว่าสาเหตุมาจากท้องถิ่นเดิมแห้งแล้ง ทำการเกษตรไม่ได้ผล ต้องการหารายได้เพิ่มเติมช่วยเหลือครอบครัว นอกจากนี้ยังได้ศึกษาพบว่าปัจจัยดึงดูดที่ทำให้แรงงานเกษตรกรเปลี่ยนอาชีพมาหางานทำในตัวเมืองได้แก่ ตัวเมืองมีแหล่งงานใหม่ และค่าแรงสูงกว่าชนบท การเที่ยวและหาประสบการณ์

สมยศ ทุงหว่าและศิริจิต ทุงหว่า (2534) ได้ศึกษาถึงประเภทของเกษตรกรในระบบสังคมเกษตรการผลิตยางพาราตามความสมดุลของการใช้ที่ดินกับแรงงานในครอบครัวและศึกษาการเคลื่อนย้ายแรงงานการกรีดยางและการทำยางแผ่นในเกษตรกรแต่ละประเภท ดังนี้

1. เกษตรกรที่มีที่ดินน้อยกว่าความสามารถในการทำงานในครอบครัว ทำให้มีแรงงานส่วนหนึ่งต้องออกไปทำงานรับจ้างนอกภาคเกษตรหรือรับจ้างกรีดยางของเกษตรกรรายใหญ่
2. เกษตรกรที่มีที่ดินพอเพียงกับแรงงานในครอบครัว ไม่จำเป็นต้องอาศัยแรงงานจ้างบางช่วงอาจมีแรงงานส่วนหนึ่งออกไปรับจ้างกรีดยางพาราบ้าง
3. เกษตรกรที่มีที่ดินทำการเกษตรมากกว่าความสามารถในการใช้แรงงานในครอบครัว
4. เกษตรกรที่ให้ผู้อื่นทำแบ่งครึ่งผลผลิตในเนื้อที่สวนยางพาราทั้งหมดเกษตรกรประเภทนี้เป็นผู้ทำงานเต็มเวลา เช่น พ่อค้า ข้าราชการ เป็นต้น อาศัยแรงงานจ้างจากภายนอก มีอัตราเสี่ยงกับการไม่มีแรงงานจ้างในช่วงราคายางพาราคต่ำในสัดส่วนที่สูง
5. นายทุนสวนยาง อาศัยแรงงานจ้างเกือบทั้งหมดจากภายนอก
6. ลูกจ้างเต็มเวลา เป็นเกษตรกรที่รับจ้างกรีดยางพาราและทำยางแผ่นโดยแบ่งครึ่งผลผลิตในฟาร์มประเภทที่ 3 และ 4 แต่ในช่วงที่ไม่รับจ้างกรีดยางมีการทำงานรับจ้างรายวันด้วย

จินตนา วิตารทพงศ์ และคณะ (2535) ได้ศึกษาสาเหตุและผลกระทบต่อการเคลื่อนย้ายแรงงานสตรีเกษตรในจังหวัดสงขลาพบว่าสาเหตุการเคลื่อนย้ายแรงงานสตรีเกษตรมีหลายประเด็นด้วยกันกล่าวคือ ต้องการเพิ่มรายได้ในครอบครัว แหล่งงานในท้องถิ่นน้อย ไม่ชอบอาชีพเกษตร รายได้ไม่แน่นอน ไม่มีความรู้ทางการเกษตร อาชีพเกษตรเป็นงานหนัก นอกจากนี้ยังได้ศึกษาถึงผลกระทบของการเคลื่อนย้ายแรงงานสตรีเกษตรจากภาคเกษตรกรรมออกสู่ภาคอุตสาหกรรมพบว่าผลกระทบหลายประการคือ ผลกระทบต่อการประกอบอาชีพ เช่น ขาดแคลนแรงงานที่สำคัญในการทำกิจกรรมเกษตร ขาดแกนกลางสำคัญในการรับและถ่ายทอดความรู้ทางการเกษตร ผู้ที่อยู่ในภาคเกษตรกรรมต้องรับภาระหนักขึ้นในเรื่องงานบ้านและงานในไร่นา ขาดการรวมตัวในกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ผลกระทบต่อสังคมได้แก่ ขาดการมีส่วนร่วมในงานประเพณีของครอบครัวและหมู่บ้าน ขาดความสำคัญใกล้ชิดและความรับผิดชอบต่อครอบครัว

วีระ ภาคอุทัย (2524) ได้ศึกษาการเคลื่อนย้ายแรงงานพบว่า การเคลื่อนย้ายแรงงานเกิดจากภัยของความแห้งแล้ง ข้าวไม่เพียงพอต่อการบริโภค นอกจากนี้ยังได้ศึกษาผลกระทบของการใช้แรงงานเข้าสู่เมืองใหญ่ว่ามีผลกระทบต่อกิจการด้านเศรษฐกิจสังคม

การเมืองและวัฒนธรรมในท้องถิ่น กล่าวคือ ทำให้การพัฒนาท้องถิ่นของตนเองขาดแคลนบุคคลในวัยแรงงาน ในขณะที่เดียวกันแรงงานที่มุ่งสู่ตัวเมืองใหญ่เป็นจำนวนมากก็จะทำให้เกิดปัญหาด้านที่พักอาศัย การหางานทำและอื่นๆ นานัปการ

วิทยา เจียรพันธ์ (2536) ได้ศึกษากระบวนการอพยพแรงงานของเกษตรกร พบว่า สาเหตุที่ทำให้แรงงานเกษตรอพยพคือ ปัญหาความยากจน รายได้ไม่พอกับรายจ่าย นอกจากนี้ยังพบว่าแรงงานเกษตรส่วนใหญ่อพยพในลักษณะเป็นฤดูกาล กล่าวคือ หลังจากเก็บเกี่ยวพืชผลเรียบร้อยแล้วจะเข้าไปหางานทำในเมืองใหญ่และพอถึงช่วงใกล้ฤดูเก็บเกี่ยวพืชผลแรงงานเหล่านี้จะเดินทางกลับ และยังพบว่าประเภทของงานที่แรงงานเกษตรเหล่านี้ทำสวนใหญ่จะไปทำงานได้แก่ ช่างฝีมือ ช่างไม้ ช่างปูน

ระเบียบวิธีวิจัย

1. ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร (population)

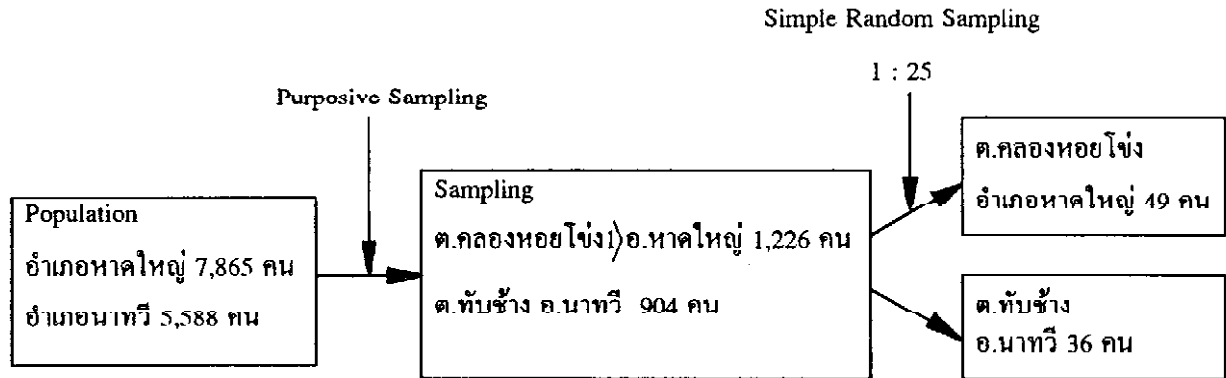
ประชากรที่ศึกษาได้แก่ เกษตรกรชาวสวนยางที่พ้นการสงเคราะห์จากสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางจังหวัดสงขลา ในอำเภอหาดใหญ่ซึ่งมีจำนวน 7,865 คน และในอำเภอนาทวีจำนวน 5,588 คน เนื่องจากสองอำเภอมีจำนวนเกษตรกรชาวสวนยางที่พ้นสงเคราะห์มากที่สุด (สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางจังหวัดสงขลา: 2535)

1.2 การสุ่มตัวอย่าง (sampling) ทำการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1.2.1 วิธี Purposive Sampling โดยถือเกณฑ์ที่ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรชาวสวนยางในอำเภอเดียวกันมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน (homogeneity) และเกณฑ์ตำบลที่มีจำนวนเกษตรกรชาวสวนยางที่พ้นการสงเคราะห์จำนวนมากที่สุด จากการสุ่ม ตัวอย่างโดยวิธีการดังกล่าวได้แก่ ตำบลทับช้าง อำเภอนาทวี จำนวน 904 คน และตำบลคลองหอยโข่ง จำนวน 1,226 คน

1.2.2 วิธี Simple Random Sampling นำกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากกลุ่มในหัวข้อ 1.2.1 มาทำการสุ่มตัวอย่างโดยวิธี Simple Random Sampling โดยใช้อัตราส่วน 1 : 25 ได้

จำนวนเกษตรกรชาวสวนยางตัวอย่างคือ ตำบลทับช้าง อำเภอนาทวี 36 คน ตำบลคลองหอย
โข่ง อำเภอลาดใหญ่ จำนวน 49 คน

ภาพที่ 1 แสดงการสุ่มตัวอย่างในงานวิจัย

หมายเหตุ 1) ตำบลคลองหอยโข่ง อำเภอหาดใหญ่ ปัจจุบันเป็น กิ่งอำเภอคลองหอยโข่ง

2. การศึกษาเชิงคุณภาพ

ในการศึกษาเชิงคุณภาพทำการศึกษาถึงการใช้แรงงานการกรีดยางพาราและ
การทำยางแผ่น สาเหตุการเคลื่อนย้ายแรงงาน ผลกระทบของเกษตรกรชาวสวนยาง อันเนื่อง
มาจากการเคลื่อนย้ายแรงงานและแนวโน้มความต้องการแรงงานในอนาคต โดยจะทำการ
ศึกษา ดังนี้คือ

2.1 ข้อมูลทุติยภูมิ โดยการค้นคว้าเอกสารจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อ
ที่ศึกษา

2.2 ข้อมูลปฐมภูมิ โดยวิธี PRA Method (participatory rural appraisal method)
การสัมภาษณ์ พูดคุยแบบตัวต่อตัว โดยไม่มีแบบสัมภาษณ์ ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและ
ค้นคว้า จากการศึกษาเชิงคุณภาพจะนำมาใช้สร้างแบบสัมภาษณ์และวิเคราะห์ร่วมกับผลที่ได้
จากแบบสัมภาษณ์

3. การศึกษาเชิงปริมาณ ในการศึกษาเชิงปริมาณผู้วิจัยได้แบ่งวิธีการศึกษาดังนี้คือ

3.1 ออกแบบสัมภาษณ์ โดยแบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปและการใช้แรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น

ตอนที่ 2 สาเหตุการเคลื่อนย้ายแรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น

ตอนที่ 3 ผลกระทบการเคลื่อนย้ายแรงงาน ปัญหาอุปสรรคในการใช้แรงงาน ข้อเสนอแนะและแนวโน้มความต้องการแรงงานการกริดยงพาราและการทำางแผ่นดินในปัจจุบัน

3.2 การทดสอบแบบสัมภาษณ์

ในการทดสอบแบบสัมภาษณ์มีวิธีการทดสอบแบบสัมภาษณ์ดังนี้ คือ

3.2.1 หากความถูกต้องเที่ยงตรงของเครื่องมือ (validity) โดยให้ผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้เรื่องแบบสัมภาษณ์และที่ปรึกษาโครงการช่วยตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา โครงสร้างและความสัมพันธ์ของข้อคำถามแล้วนำไปปรับปรุง

3.2.2 หากความเชื่อถือได้ของแบบสัมภาษณ์ (reliability) โดยนำแบบสัมภาษณ์ไปทำการ pre test ตัวอย่าง 10 ชุด แล้วนำมาวิเคราะห์และเปลี่ยนคำถามเพื่อให้มีความน่าเชื่อถือได้

3.3 การออกสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัย ผู้ร่วมวิจัย และนักศึกษาเป็นผู้ออกสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง โดยในการออกสัมภาษณ์ได้สัมภาษณ์ทั้งในเชิงปริมาณโดยใช้แบบสัมภาษณ์และเชิงคุณภาพโดยวิธี PRA อีกครั้งหนึ่ง คือ พูดคุยประเด็นอื่นๆ นอกเหนือจากแบบสัมภาษณ์ด้วย

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและสถิติที่ใช้

3.4.1 การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จะนำมาวิเคราะห์เข้าด้วยเครื่อง Microcomputer โดยใช้โปรแกรม SPSS/PC+

3.4.2 สถิติใช้วิเคราะห์ได้แก่ ร้อยละ มัชฌิมเลขคณิต

4. การรายงานผลการวิจัยและข้อวิจารณ์ นำผลการศึกษาทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มาวิเคราะห์เข้าร่วมกัน

5. สรุปผลของการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยและข้อวิจารณ์

จากการศึกษาทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพในงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยโดยการวิเคราะห์ร่วมกันระหว่างผลการวิจัยเชิงปริมาณและผลการวิจัยเชิงคุณภาพได้ดังนี้ คือ

1. การใช้แรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยาง

1.1 สถานการณ์ใช้แรงงานของสวนยางพาราในปัจจุบัน

จากการศึกษาสภาพการใช้แรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางในอำเภอหาดใหญ่และอำเภอนาทวี (ตารางที่ 1) พบว่าอัตราส่วนจำนวนแรงงานที่ทำรายได้ของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางโดยเฉลี่ย ($\bar{X} = 1.49$ คน) ต่อเนื้อที่สวนยางพาราที่ปลูกกรีดยางได้ของครัวเรือนโดยเฉลี่ย ($\bar{X} = 16.45$ ไร่/ครัวเรือน) ไม่สมดุลกัน ทำให้ในปัจจุบันการใช้แรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราของทั้งสองอำเภอจำเป็นต้องอาศัยแรงงานจ้างจากภายนอก ครัวเรือนมีจำนวนมากยิ่งขึ้น (ร้อยละ 76.47) โดยแรงงานที่รับจ้างโดยส่วนใหญ่อยู่ในท้องถิ่น เนื่องจากแรงงานในท้องถิ่นจะได้รับความเชื่อถือจากเกษตรกรชาวสวนยางพารา มากกว่าแรงงานจากถิ่นอื่นที่มารับจ้างการจ้างจะเป็นลักษณะเหมาการทำงานเป็นฤดู โดยเจ้าของสวนยางพาราจะเข้าไปตรวจการทำงานของแรงงานรับจ้างน้อยมาก และจากการศึกษาเชิงคุณภาพในเรื่องความสามารถในการกรีดยางและทำยางแผ่นของแรงงานทั้งในครัวเรือนและแรงงานจ้างใน 1 วันกรีดยาง พบว่าโดยทั่วไปแรงงานกรีดยางพารา 1 คน สามารถกรีดยางได้เกินเนื้อที่โดยเฉลี่ย 10 ไร่ (สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง, 2537 : 4 - 5) (ตารางที่ 1)

ส่วนแรงงานจากท้องถิ่นอื่นเช่น จากภาคอีสาน จากการศึกษาพบว่ามีการอพยพแรงงานจากภาคอีสานเข้าสู่อำเภอนาทวีและอำเภอหาดใหญ่ ส่วนใหญ่เป็นแรงงานทางภาคเกษตร ซึ่งมารับจ้างบำรุงรักษาสวนยางเช่น ถางหญ้า ใส่ปุ๋ย ซึ่งแรงงานเหล่านี้ยังไม่มีฝีมือและความชำนาญในการกรีดยางพาราจึงไม่ได้รับการยอมรับจากเจ้าของสวนยาง และเป็นแรงงานชั่วคราวกล่าวคือ เมื่อเสร็จจากฤดูทำนาก็เคลื่อนย้ายมารับจ้างในสวนยางและเมื่อถึงฤดูทำนา ทางภาคอีสานแรงงานเหล่านี้จะกลับไปดินเดิม

สำหรับในเรื่องการผลิตพบว่าในปัจจุบันเกษตรกรชาวสวนยางยังนิยมผลิตยางในรูปยางแผ่นดิบมากกว่าผลิตในรูปน้ำยางข้น ส่วนใหญ่คุณภาพยางแผ่นดิบที่ผลิตได้อยู่ในชั้นที่ 3 และ 4 เป็นส่วนใหญ่ ยางแผ่นดิบชั้นที่ 1 และ 2 ผลิตได้น้อยมากเนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องของน้ำและขาดแรงงานทำยางแผ่นที่มีฝีมือโดยผลผลิตที่แรงงานทั้งที่เป็นแรงงานในครัวเรือนและแรงงานจ้างผลิตได้โดยเฉลี่ย 30.25 กิโลกรัมต่อคนต่อวันกรี๊ด (ตารางที่ 1) สำหรับการขายผลผลิตโดยส่วนใหญ่เกษตรกรชาวสวนยางพาราจะขายยางแผ่นดิบที่ตลาดท้องถิ่นเอง หากสวนใดมีแรงงานจ้างก็จะไปขายร่วมกันที่ตลาดท้องถิ่นและแบ่งผลประโยชน์กันทันทีเมื่อขายได้ สำหรับเกษตรกรเจ้าของสวนยางที่ขายในรูปน้ำยางข้นพบว่าจะมีพ่อค้ามารับซื้อที่สวนยางพาราของเกษตรกรหรือจะมีจุดรับซื้อบริเวณใกล้สวนยางหรือในท้องถิ่นที่สวนยางตั้งอยู่ โดยทั่วไปเกษตรกรชาวสวนยางจะขายยางทุกๆ 15 วันครั้ง หรือ เดือนละ 2 ครั้ง

นอกจากนี้มีข้อสังเกตบางเพิ่มเติมของผู้วิจัยบางประการจากผลการวิจัยในหัวข้อนี้คือ

ข้อสังเกตที่ 1 สวนยางพาราที่มีอายุมาก หรือสวนยางพาราที่ปลูกยางพันธุ์พื้นเมืองเจ้าของมักนิยมขายในรูปน้ำยางสดมากกว่าสวนยางพาราที่เพิ่งเริ่มกรี๊ดหรืออายุน้อยซึ่งนิยมผลิตในรูปยางแผ่นดิบมากกว่าเนื่องจากเปอร์เซ็นต์เนื้อยางแห้ง (Dry Rubber Content Percentage) ในน้ำยางที่ได้จากต้นยางพาราที่อายุมากจะมีมากกว่าต้นยางพาราที่มีอายุน้อยและการขายในรูปน้ำยางข้นจะคิดจากเปอร์เซ็นต์เนื้อยางแห้งในน้ำยางข้นเป็นเกณฑ์ (กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง, 2537 : 4 - 5)

ข้อสังเกตที่ 2 จากการศึกษาพบว่าถึงแม้แรงงานกรี๊ดยางพาราที่เป็นลูกหลานครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางจะได้รับการฝึกอบรมการกรี๊ดยางพาราและการทำยางแผ่นจากทางราชการมาแล้วก็ตามแต่ยังไม่ได้รับการยอมรับจากครัวเรือนและภายนอกมากนัก เนื่องจากยังไม่มีประสบการณ์ ดังนั้นจากการศึกษาจึงพบว่าแรงงานเหล่านี้เพียงแต่ช่วยครัวเรือนในลักษณะช่วยเสริมงานหลักครัวเรือนเช่น ช่วยฉางหญ้า เก็บยาง และตากยาง เป็นต้น

ข้อสังเกตที่ 8 จากการศึกษาพบว่าโดยส่วนใหญ่สวนยางพาราที่เปิดกรีดใหม่แรงงานรับจ้างจะไม่นิยมรับจ้างกรีดให้ เนื่องจากสวนยางพาราที่เปิดกรีดใหม่จะให้น้ำยางน้อยเมื่อเทียบกับสวนยางพาราที่เปิดกรีดนานแล้วในเนื้อที่เท่ากัน ทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนหรือหาแรงงานยากในสวนยางพาราที่พื้นสงเคราะห์ (กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง, 2537 : 4 - 5)

1.2 อัตราส่วนการแบ่งผลประโยชน์เจ้าของสวนยางพารากับแรงงานรับจ้างกรีดยางพารา

จากการศึกษาอัตราส่วนการแบ่งผลประโยชน์ระหว่างเจ้าของสวนยางพารากับแรงงานรับจ้างกรีดยางพารา กรณีที่ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยาง จำเป็นต้องจ้างแรงงานภายนอกกรีดยาง (ตารางที่ 1) พบว่าอัตราส่วนการแบ่งผลประโยชน์ระหว่างเจ้าของสวนยางกับแรงงานรับกรีดยางยังนิยมใช้อัตราส่วน 60:40 (ร้อยละ 78.82) จากการศึกษาพบว่าแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงอัตราส่วนจาก 60:40 ไปเป็น 55:45 และ 50:50 หรือ 40:60 กำลังจะมีมากขึ้น (อัมพร แก้วหนู, 2538 : 39) ซึ่งเงื่อนไขในการจะตัดสินใจใช้อัตราส่วนการแบ่งผลประโยชน์อัตราใดจะแตกต่างกันและไม่มีเกณฑ์ที่แน่นอนแล้วแต่สภาพท้องถิ่นและปัจจัยหลายอย่างที่แตกต่างกันในชุมชน แต่อย่างไรก็ตามผู้วิจัยสามารถจำแนกอัตราส่วนผลประโยชน์ เงื่อนไขที่ตกลงกันและการขายโดยทั่วไปในท้องถิ่นดังนี้ คือ

1.2.1 อัตราส่วนผลประโยชน์ 60:40

เป็นอัตราส่วนที่นิยมอยู่ในปัจจุบัน (อัมพร แก้วหนู, 2538 : 39) โดยเงื่อนไขที่ตกลงกันโดยทั่วไปพบว่า เกษตรกรเจ้าของสวนยางจะเป็นผู้หาอุปกรณ์ในการกรีดและบำรุงสวนเอง ผู้รับจ้างเพียงแต่นำอุปกรณ์ในการกรีดเช่น มีดกรีดมาเท่านั้น ค่าใช้จ่ายบำรุงสวนยาง เช่น ปุ๋ยและค่าจ้างกำจัดวัชพืชเจ้าของสวนยางเป็นผู้จัดการทั้งหมด การแบ่งผลประโยชน์นั้นจะแบ่งกันทันทีที่ขายยางได้และเจ้าของสวนยางพาราและแรงงานรับจ้างจะไปขายยางนี้ร่วมกัน โดยทั่วไปอัตราส่วนผลประโยชน์ในอัตรานี้มักเป็นสวนยางพาราที่เป็นที่ราบลุ่มมีการคมนาคมสะดวกและเป็นสวนไม่ไกลมากนัก สำหรับค่าใช้จ่ายขนส่งยางพาราไปขายโดยทั่วไปเจ้าของสวนยางจะเป็นผู้จ่ายทั้งหมด

1.2.2 อัตราส่วนผลประโยชน์ 55:45 หรือเรียกภาษาท้องถิ่นว่าแบบ100ชัก10

เป็นอัตราส่วนผลประโยชน์ที่มีเงื่อนไขในลักษณะเจ้าของสวนยางจะขอแบ่งผลประโยชน์ไปก่อน 10% ของผลผลิต ที่เหลือ 90% ของผลผลิตจะแบ่งผลประโยชน์คนละครึ่งอัตราส่วน 45:45 และเจ้าของสวนยางจะจัดหาอุปกรณ์ทั้งหมด การบำรุงรักษาสวนในระหว่างกรีดยางเจ้าของสวนยางเป็นผู้จัดหาเอง ผู้รับจ้างเตรียมแต่มีกรีดยางเท่านั้น สำหรับการแบ่งผลประโยชน์นั้นจะแบ่งทันทีที่ขายยางได้ ณ ที่ขายยาง สำหรับค่าใช้จ่าย ค่าขนส่งยางพาราไปขายโดยทั่วไปคนรับจ้างกรีดยางพาราจะเป็นผู้จ่ายทั้งหมด และจากการศึกษาพบว่าเจ้าของสวนยางส่วนใหญ่ที่แบ่งอัตราส่วนผลประโยชน์ในอัตรานี้ก็มักจะเป็นสวนที่อยู่ห่างไกลการคมนาคม

1.2.3 อัตราส่วนผลประโยชน์ 50:50

โดยทั่วไปจะเป็นสวนยางพาราที่เพิ่งเปิดกรีดใหม่ไม่เกิน 1 - 3 เดือน เนื่องจากน้ำยางที่ได้จากต้นยางพาราที่เพิ่งเปิดกรีดใหม่จะคอกน้อยกว่าน้ำยางที่ได้จากต้นยางที่เปิดกรีดมาเป็นระยะเวลาอันค้ำยเหตุดังกล่าวทำให้แรงงานกรีดยางพาราไม่นิยมที่จะรับจ้างกรีดยางพาราในสวนเพิ่งเปิดกรีด ทำให้อัตราส่วนผลประโยชน์เป็นไปในอัตรา 50:50 แต่หลังจากการเปิดกรีดไปสักระยะหนึ่งอัตราส่วนผลประโยชน์ก็จะเปลี่ยนแปลงไปสำหรับเงื่อนไขการบำรุงรักษาและการขายแล้วแต่จะตกลงกันระหว่างเจ้าของสวนกับแรงงานจ้าง

1.2.4 อัตราส่วนผลประโยชน์ 40:60

มักเป็นสวนยางที่ประสบปัญหาขาดแคลนแรงงานอย่างหนัก จากการศึกษาพบว่าอัตราส่วนนี้ในเขตจังหวัดภูเก็ต พังงา ขาดแคลนแรงงานอย่างหนัก สัดส่วนค่าแรงเป็นไปในสัดส่วน 40:60 (อัมพร แก้วหนู, 2538 : 39) อีกประการหนึ่งมักเป็นสวนยางพาราที่อยู่ห่างไกลการคมนาคมเช่น บนควนเขา การดูแลรักษาลำบากและเป็นสวนยางพาราที่เจ้าของสวนยางพารามีอาชีพหลักที่เป็นรายได้เป็นอาชีพที่มั่นคงกว่าเช่นข้าราชการ เป็นต้น ไม่มีเวลาควบคุมดูแลสวน จึงยอมเสียเปรียบในเรื่องผลประโยชน์แต่โดยทั่วไปอุปกรณ์และผู้รับจ้างกรีดยางจะจัดหาเองและการบำรุงรักษามักจะแบ่งกันคนละครึ่งในการจัดหา

ตารางที่ 1 การใช้แรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางทั้งสองอำเภอโดยรวม N = 85

หัวข้อ	จำนวน (คน)	ร้อยละ	$\bar{X}$
1. สมาชิกในครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยาง (คน)			
1.1 1 - 2	12	14.12	
1.2 3 - 4	36	42.35	
1.3 5 - 6	24	28.24	
1.4 ≥ 7	13	15.29	
รวม	85	100.00	4.67
2. สมาชิกที่เป็นแรงงานในครัวเรือน (คน)			
2.1 1 - 2	53	62.35	
2.2 3 - 4	25	29.42	
2.3 5 - 6	5	5.88	
2.4 ≥ 7	2	2.35	
รวม	85	100.00	1.49
3. เนื้อที่สวนยางพาราที่ถือครองทั้งหมด (ไร่/ครัวเรือน)			
3.1 ≤ 10	13	15.29	
3.2 11 - 20	20	23.53	
3.3 21 - 30	26	30.59	
3.4 31 - 40	15	17.65	
3.5 ≥ 41	11	12.94	
รวม	85	100.00	23.89
4. เนื้อที่สวนยางพาราที่เปิดกรีดยางได้ (ไร่/ครัวเรือน)			
4.1 ≤ 10	19	22.35	
4.2 11 - 20	39	45.89	
4.3 21 - 30	15	17.65	
4.4 31 - 40	10	11.76	
4.5 ≥ 41	2	2.35	
รวม	85	100.00	16.45

ตารางที่ 1 (ต่อ)

N = 85

หัวข้อ	จำนวน (คน)	ร้อยละ	$\bar{x}$
5. การใช้แรงงานกรีดยางพาราของครัวเรือน			
5.1 ใช้แรงงานในครัวเรือนทั้งหมด	20	23.53	
5.2 ใช้แรงงานจ้างภายนอกทั้งหมด	48	56.47	
5.3 ใช้แรงงานจ้างภายนอกควบคู่แรงงานในครัวเรือน	17	20.00	
รวม	85	100.00	
6. ภูมิฐานะแรงงานรับจ้างกรีดยาง (กรณีจ้างแรงงาน)			
6.1 ในท้องถิ่น	74	87.06	
6.2 นอกท้องถิ่นหรือมาจากถิ่นอื่น	11	12.94	
รวม	85	100.00	
7 ผลผลิตยางพาราที่แรงงานผลิตได้ (กก./คน/วัน)			
7.1 0 - 20	20	23.53	
7.2 21 - 40	44	51.76	
7.3 41 - 60	17	20.00	
7.4 ≥ 61	4	4.71	
รวม	65	100.00	80.25
8. รูปแบบผลผลิต			
8.1 ยางแผ่นดิบ	78	91.76	
8.2 น้ำยางข้น	7	8.24	
รวม	85	100.00	
9. คุณภาพยางแผ่นดิบที่ผลิต			
9.1 ยางแผ่นดิบชั้นที่ 1	2	2.35	
9.2 ยางแผ่นดิบชั้นที่ 2	4	4.71	
9.3 ยางแผ่นดิบชั้นที่ 3 และ 4	79	92.94	
รวม	85	100.00	

ตารางที่ 1 (ต่อ)

N = 85

หัวข้อ	จำนวน (คน)	ร้อยละ	$\bar{X}$
10. การขายผลผลิต			
10.1 พ่อค้ามารับซื้อที่สวน	2	2.35	
10.2 ขายในตลาดท้องถิ่น	80	94.12	
10.3 ขายผ่านกลุ่มขายขางท้องถิ่น	3	3.53	
รวม	85	100.00	
11. อัตราส่วนผลประโยชน์ระหว่างเจ้าของสวนกับ			
แรงงานรับจ้างกรีดยาง (กรณีที่ยังแรงงานภายนอก			
ครัวเรือน)			
11.1 60 : 40	51	78.46	
11.2 55 : 45 (หรือ 100 ชัก 10)	6	9.23	
11.3 50 : 50	7	10.76	
11.4 40 : 60	1	1.55	
รวม	65¹⁾	100.00	

หมายเหตุ 1) จำนวนครัวเรือนที่ยังแรงงานภายนอกครัวเรือน (ดูหัวข้อ 5 ตารางที่ 1 ประกอบ)

2. ปัญหาและอุปสรรคการใช้แรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นในปัจจุบัน

จากการศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคการใช้แรงงานการกรีดยางพาราและทำยางแผ่นของเจ้าของสวนยางที่พื้นสงเคราะห์ทั้งสองอำเภอโดยภาพรวมพบว่าปัญหาที่สำคัญที่จำเป็นจะต้องได้รับการแก้ไขคือปัญหาเกี่ยวกับแรงงานขาดฝีมือและความชำนาญในการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น โดยมีถึงร้อยละ 47.15 ของจำนวนทั้งหมด ในขณะที่ปัญหาแรงงานขาดความรับผิดชอบและพฤติกรรมกราดเปลี่ยนแปลงปัญหาความไม่ซื่อสัตย์ต่ออาชีพและปัญหาการขาดแคลนแรงงานในช่วงราคาขายสูงและต่ำคิดเป็นร้อยละ 26.01 14.63 และ 12.21 ของจำนวนทั้งหมดตามลำดับ และเมื่อศึกษาร่วมกับข้อมูลเชิงคุณภาพทำให้ทราบถึงสาเหตุของปัญหาดังกล่าวข้างต้น โดยสรุปได้ดังนี้ คือ

1. ปัญหาเกี่ยวกับแรงงานขาดฝีมือและความชำนาญในการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น จากการศึกษพบว่าปัจจุบันแรงงานกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นที่มีความชำนาญและประสบการณ์มีจำนวนจำกัดและมีส่วนน้อย แรงงานเหล่านี้ได้รับประสบการณ์ทั้งจากการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษและการฝึกฝนด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่และพบว่าแรงงานที่มีฝีมือเหล่านี้ไม่ได้เข้ารับการฝึกอบรมการกรีดยางพาราที่ทางราชการฝึกให้ในขณะที่แรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่ขาดฝีมือและความชำนาญ อีกทั้งจากการศึกษายังพบว่าแรงงานเหล่านี้ยังกรีดยางพาราและทำยางแผ่นไม่ถูกวิธีทำให้น้ำยางที่ถูกกรีดยางออกของเปลือกยางรุ่นใหม่ไม่สมบูรณ์มีท่อน้ำยางน้อยลงผลผลิตที่ได้ลดลงส่งผลให้อายุการกรีดยางน้อยลง ซึ่งพรพธิชญา สุเสวี (2538) ได้ศึกษาพบว่าหากกรีดยางพาราไม่ถูกวิธีจะทำให้ต้นยางให้น้ำยางได้ไม่เกิน 10 ปี แต่ถ้าหากกรีดยางได้อย่างถูกวิธี วัฏจักรกลับมีคและทำยางแผ่นจะทำให้กรีดยางได้ถึง 20 - 25 ปี

นอกจากนี้จากการศึกษาถึงแนวทางการแก้ปัญหาของรัฐในเรื่องนี้พบว่าถึงแม้ว่าหน่วยงานของรัฐและรัฐวิสาหกิจมุ่งพัฒนาเรื่องฝีมือแรงงานการกรีดยางโดยจัดฝึกอบรมการกรีดยางให้กับเกษตรกรก็ตามแต่ปัญหานี้ก็ยังคงมีอยู่ เนื่องจากว่าเกษตรกรที่ได้เข้ารับการฝึกอบรมเหล่านี้ยังไม่ได้รับการยอมรับจากเจ้าของสวนยางเท่าที่ควร อีกทั้งจากการศึกษาพบว่าส่วนใหญ่เป็นเยาวชนหรือลูกหลานของเกษตรกรชาวสวนยาง ซึ่งเยาวชนเหล่านี้ยังอยู่ในวัยศึกษาและเมื่อได้รับการฝึกอบรมไปแล้วก็ไม่ได้ช่วยงานครัวเรือน เนื่องจาก

ต้องเข้ารับการศึกษาคำให้ไม่มีเวลาฝึกฝนและสร้างประสบการณ์เพื่อให้เกิดความชำนาญ (ตารางที่ 1)

2. ปัญหาขาดความรับผิดชอบและพฤติกรรมกรริดเปลี่ยนแปลงไป

การผลิตยางพาราที่มีคุณภาพดีให้ผลผลิตสูงต้องกริดในช่วงอากาศเย็นคือช่วง คึกๆ (อโนทัย งานทวี, 2537:6) แต่จากการศึกษาจากการวิจัยนี้พบว่าพฤติกรรมกรริด ยางของแรงงานเปลี่ยนแปลงไป แรงงานกรริดยางต้นสาย ขาดความรับผิดชอบ ทำให้น้ำออก น้อยกว่าการกรริดในช่วงคึกถึงร้อยละ 20 น้ำยางที่ได้จึงมีคุณภาพไม่ดี แข็งตัวเร็วกว่า ได้ เศษยางและขี้ยางมาก ทำให้ได้ผลผลิตต่ำ นอกจากนี้ปัญหาการขาดความรับผิดชอบอีก ประการ หนึ่งคือ พบว่าแรงงานจ้างทำงานล่าช้าไม่เป็นไปตามข้อตกลง เนื่องจากสาเหตุที่ ว่าในขณะที่รับจ้างกรริดยางสวนหนึ่งอยู่ก็จะรับกรริดสวนอื่นๆ ที่ได้ค่าแรงดีกว่าอีกด้วยทำให้ การทำงานเป็นไปในลักษณะทำงานหลายหน้า ประสิทธิภาพการทำงานลดลงด้วย

3. ปัญหาความไม่ซื่อสัตย์ของแรงงานกรริดยางพาราและการทำยางแผ่น

ถึงแม้ว่าปัญหานี้จะไม่ค่อยพบมากนักเมื่อเทียบกับปัญหาอื่น แต่ก็ยังเป็นปัญหา สำหรับเจ้าของสวนยางพาราที่ต้องจ้างแรงงานกรริดยางพาราและการทำยางแผ่นที่ต้องทำ งานหรือประกอบอาชีพอื่นๆ เต็มเวลาเช่น พ่อค้า, ข้าราชการ เป็นต้น (สมยศ ทุงหว่าและ ศิริจิต ทุงหว่า, 2534) จากการศึกษาพบว่าเจ้าของสวนยางพาราที่จ้างแรงงานภายนอกโดย ส่วนใหญ่ จะไม่ค่อยมีเวลาตรวจการทำงานของแรงงานถึงสวน โดยส่วนใหญ่จะปล่อยให้ แรงงานจ้างทำเองตลอด แต่เมื่อถึงเวลาแบ่งผลประโยชน์ถึงจะเข้ามาควบคุมดูแล จึงเป็น จุดอ่อนที่ทำให้ผลผลิตที่เจ้าของสวนควรจะได้รับน้อยกว่าที่ควรจะได้และเป็นการเปิด โอกาสให้แรงงานรับจ้างเหล่านี้ขี้โกงยกยางพาราบางส่วน

4. ปัญหาขาดแคลนแรงงานกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นในช่วงราคายางสูงและต่ำ

จากการศึกษาเชิงคุณภาพพบว่าไม่ว่าราคายางแผ่นดิบจะสูงหรือต่ำก็ตาม การขาดแคลนแรงงานการกรีดยางพาราก็ยังคงมีอยู่ โดยเมื่อราคายางพาราแผ่นดิบสูงพบว่าความต้องการผลผลิตของเจ้าของสวนยางพาราจะสูงตามไปด้วยทำให้เจ้าของสวนยางพาราพยายามที่จะเพิ่มกำลังการผลิตของตนเองให้มากขึ้นกว่าปกติในเวลาอันสั้นด้วยเหตุผลดังกล่าวเจ้าของสวนยางพาราจึงจำเป็นที่จะต้องจ้างแรงงานเพิ่มจากที่มีอยู่ ซึ่งจากการศึกษาพบว่าในช่วงเวลาราคายางแผ่นดิบสูงขึ้น ค่าจ้างของแรงงานกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นจะสูงขึ้นตามไปด้วย แต่เนื่องจากแรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นที่มีฝีมือและความชำนาญมีจำกัดทำให้เกิดการขาดแคลนแรงงานการกรีดยางและการทำยางแผ่นในช่วงราคายางแผ่นดิบสูง ส่งผลให้รายได้ของเจ้าของสวนยางพาราขาดไป ส่วนในช่วงราคายางพาราแผ่นดิบต่ำการหาแรงงานกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นทำได้ยาก เนื่องจากค่าจ้างกรีดยางและการทำยางแผ่นจะต่ำตามลงไปด้วยเมื่อเทียบกับแรงงานรับจ้างอื่นๆ ด้วยเหตุผลดังกล่าวแรงงานเหล่านี้จะไปรับจ้างในอาชีพอื่นๆ เช่น รับจ้างก่อสร้างหรือรับจ้างทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม (สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง, 2537 : 4 - 5)

ตารางที่ 2 ปัญหาและอุปสรรคการใช้แรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น

N = 123 ¹⁾		
ข้อปัญหา	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1. ขาดฝีมือและความชำนาญการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น	58	47.15
2. ขาดความรับผิดชอบและพฤติกรรมกรรไกรเปลี่ยนแปลง	32	26.01
3. ความไม่ซื่อสัตย์ของแรงงานกรีดยางพาราและทำยางแผ่น	18	14.63
4. ขาดแคลนแรงงานกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นในช่วงราคายางสูงและต่ำ	15	12.21
รวม	123	100

หมายเหตุ 1) จำนวนผู้ตอบปัญหาทั้งหมดซึ่งตอบได้มากกว่า 1 ปัญหา

8. สาเหตุการเคลื่อนย้ายแรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น

จากการศึกษาสาเหตุการเคลื่อนย้ายแรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นในครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางในอำเภอนาทวีและอำเภอหาดใหญ่ (ตารางที่ 3) พบว่าส่วนใหญ่ทั้งสองคำเคมีการเคลื่อนย้ายแรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น (ร้อยละ 67.06) และเป็นการเคลื่อนย้ายแบบไม่ถาวรหรือเป็นการเคลื่อนย้ายชั่วคราวเป็นส่วนใหญ่ (ร้อยละ 71.93) โดยแรงงานที่เคลื่อนย้ายจะกลับเมื่อถึงฤดูกรีดยางพาราเมื่อเสร็จสิ้นฤดูกรีดยางพารา ก็จะเคลื่อนย้ายไปที่อื่น (ร้อยละ 48.78) ซึ่งสาเหตุการเคลื่อนย้ายของแรงงานพบว่าเคลื่อนย้ายเพื่อไปศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นมากที่สุด (ร้อยละ 31.76) รองลงมาคือเพื่อต้องการเพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือน (ร้อยละ 22.35) นอกจากนี้ลักษณะงานที่แรงงานเคลื่อนย้ายออกไปทำ พบว่าแรงงานส่วนใหญ่ไปทำงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมและไปศึกษาต่อในสถานศึกษาในเมืองมีสัดส่วนใกล้เคียงกัน (ร้อยละ 29.82 และ 28.07 ตาม ลำดับ)

จากผลวิจัยของข้อมูลเชิงปริมาณดังกล่าวเมื่อนำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลเชิงคุณภาพสามารถสรุปได้ว่าสาเหตุที่ทำให้แรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นเคลื่อนย้าย ขาดแยกได้เป็นสาเหตุทางเศรษฐกิจและสาเหตุทางสังคม โดยสาเหตุทางเศรษฐกิจ ได้แก่ การขยายตัวของอุตสาหกรรมในเขตเมือง ความแตกต่างในเรื่องรายได้และค่าจ้างแรงงานระหว่างชนบทและเมือง และความต้องการเปลี่ยนแปลงสภาพการทำงานของตนเอง ส่วนสาเหตุทางสังคม ได้แก่ โอกาสทางการศึกษาและสังคม โอกาสในการรับบริการของรัฐที่จัดสรรให้ คำนิยมส่วนตัว (รุ่งทิwa นฤมล, 2536:39)

จากการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพพบว่าภาคใต้ในปัจจุบันโอกาสทางการศึกษาของประชาชนในภาคใต้นั้นเรียกได้ว่าอยู่ในระดับสูง (รุ่งทิwa นฤมล, 2536:39) เพราะมีบริการทางการศึกษาทั้งในและนอกระบบทั้งของรัฐและเอกชนตั้งแต่ประถมจนถึงอุดมศึกษา กระจายครอบคลุมทั่วถึงทั้งภูมิภาคและยังมีโรงเรียนของอิสลามให้บริการทางการศึกษาอีกด้วย ทำให้โอกาสที่ประชาชนทั้งในชนบทและในเมืองมีโอกาสที่จะเข้ารับการศึกษาสูงขึ้นจากการศึกษาพบว่าเยาวชนหรือคนรุ่นใหม่ในชนบทที่จะเข้ารับการศึกษาสูงขึ้นจะมีค่านิยมเมืองมากขึ้น ยึดวัดดูมากขึ้นจะไม่ยอมอยู่ในชนบทอีกต่อไป (อัมพร แก้วหนู, 2538:39)

ตารางที่ 3 ลักษณะการเคลื่อนย้ายแรงงานการกรีดยางพาราและการทำงานแผ่นของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา

ข้อความ	อ.นาทวี		อ.หาดใหญ่		ภาพรวม	
	จำนวน(คน)	ร้อยละ	จำนวน(คน)	ร้อยละ	จำนวน(คน)	ร้อยละ
1. การเคลื่อนย้ายแรงงาน						
1.1 เคลื่อนย้าย	23	63.89	34	69.39	57	67.06
1.2 ไม่เคลื่อนย้าย	13	36.11	15	30.61	28	32.94
รวม	36	100	49	100	85	100
2. ลักษณะการเคลื่อนย้าย						
2.1 ถาวร	6	26.09	10	29.41	16	28.07
2.2 ไม่ถาวร	17	73.91	24	70.59	41	71.93
รวม	23	100	34	100	57	100
2.2.1 กลับในช่วงที่มีงานเท่านั้น	10	58.83	10	41.67	20	48.78 ¹⁾
2.2.2 กลับ 1 - 15 วัน/ครั้ง	-	-	-	-	-	-
2.2.3 กลับ 16 -30 วัน/ครั้ง	5	29.41	2	8.33	7	17.07
2.2.4 ไป - กลับ ทุกวัน	2	11.76	12	50.00	14	34.15
รวม	17	100	24	100	41	100
3. สาเหตุการเคลื่อนย้ายแรงงาน (มากกว่า 1 เหตุผล)						
3.1 เพิ่มรายได้ให้ครอบครัว	9	25.00	10	20.42	19	22.35
3.2 ชอบทำงานนอกบ้าน (ค่านิยม) และต้องการ ประสบการณ์	3	8.33	6	12.24	9	10.59
3.3 ศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น	12	33.33	15	30.61	27	31.76
3.4 ไม่ชอบทำการเกษตร	3	8.33	6	12.24	9	10.59
3.5 ตามเพื่อนฝูง	1	2.78	8	16.33	9	10.59
3.6 พึ่งตนเอง	3	8.33	1	2.04	4	4.71
3.7 คิดว่ารายได้ดีกว่าการกรีดยางพารา	-	-	2	4.08	2	2.35
3.8 ไม่ระบุคำตอบ	5	13.90	1	2.04	6	7.06
รวม	36	100	49	100	85	100
4. ลักษณะงานที่แรงงานเคลื่อนย้ายออกไปทำ						
4.1 โรงงานอุตสาหกรรม	5	21.74	12	35.29	17	29.82 ²⁾
4.2 ราชการ/บริษัท	7	30.43	8	23.54	15	26.32
4.3 บริการ	5	21.74	4	11.76	9	15.79
4.4 เรียน	6	26.09	10	29.41	16	28.07
รวม	23	100	34	100	57	100

หมายเหตุ 1) เทียบเปอร์เซ็นต์จากจำนวน 41 คน

2) เทียบเปอร์เซ็นต์จากจำนวน 57 คน

4. ผลกระทบของการเคลื่อนย้ายแรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น

จากการศึกษาผลกระทบการเคลื่อนย้ายแรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น ทั้งสองอำเภอโดยภาพรวม พบว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นสามารถแบ่งได้ 2 ประการคือ ผลกระทบต่อครัวเรือน และผลกระทบต่อชุมชนและท้องถิ่น โดยผลกระทบต่อครัวเรือนพบว่า ทำให้ผลผลิตครัวเรือนลดลง เนื่องจากขาดแคลนแรงงานมีจำนวนมากที่สุดคือจำนวน 80 คน หรือร้อยละ 39.41 ของผู้ได้รับผลกระทบทั้งหมด รองลงมาคือ ทำให้ผู้ที่ยังอยู่ในครัวเรือนต้องรับภาระการจัดการสวนและบ้านเรือนมากขึ้นกว่าเดิมมีจำนวน 72 คนหรือร้อยละ 35.46 ของผู้ได้รับผลกระทบทั้งหมดและทำให้ค่านิยมครัวเรือนเปลี่ยนแปลงไปมีจำนวน 51 คนหรือร้อยละ 25.13 ของผู้ได้รับผลกระทบทั้งหมด สำหรับผลกระทบต่อชุมชนและท้องถิ่น พบว่าทำให้ชุมชนสูญเสียทรัพยากรมนุษย์และผลประโยชน์ได้รับผลกระทบมากที่สุด คือมีจำนวน 61 คนหรือร้อยละ 27.60 ของผู้ได้รับผลกระทบทั้งหมด รองลงมาคือ ทำให้ชุมชนขาดผู้นำและผู้มีความรู้ในการพัฒนาท้องถิ่นมีจำนวน 55 คนหรือร้อยละ 24.89 ของผู้ได้รับผลกระทบทั้งหมด ในขณะที่ผลกระทบทำให้โครงสร้างการเกษตรกลายเป็นอุตสาหกรรมมากขึ้นมีจำนวนผู้ได้รับผลกระทบน้อยที่สุดคือ 12 คน หรือร้อยละ 5.43 ของผู้ได้รับผลกระทบทั้งหมด

เมื่อนำผลดังกล่าวข้างต้นมาศึกษาและวิเคราะห์ร่วมกับการศึกษาเชิงคุณภาพทำให้ทราบบรรยากาศสำคัญของสาเหตุผลกระทบดังกล่าวโดยสรุปได้ดังนี้ คือ

4.1 ผลกระทบต่อครัวเรือนเกษตรกร

4.1.1 ปริมาณผลผลิตครัวเรือนลดลง เนื่องจากโดยส่วนใหญ่มีการเคลื่อนย้ายแรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นออกนอกครัวเรือน ทำให้เกิดการขาดแรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นส่งผลให้ผลผลิตลดลงกว่าที่เคยได้รับ เนื่องจากการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น จำเป็นที่ต้องใช้แรงงานและเวลามาก อีกทั้งปัจจุบันค่าจ้างแรงงานดังกล่าวมีแนวโน้มสูงขึ้น ทำให้เมื่อครัวเรือนมีต้นทุนการผลิตสูงขึ้นส่งผลให้รายได้ของครัวเรือนลดลง (ผู้จัดการ, 2538)

4.1.2 ภาระการจัดการสวนและบ้านเรือนมากขึ้นกว่าเดิม การเคลื่อนย้ายของแรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นทำให้ผู้ที่ยังอยู่ในครัวเรือนจะต้องรับภาระในการจัดการสวนและบ้านเรือนมากขึ้นกว่าเดิม พบว่าเจ้าของสวนยางที่ครัวเรือนตนเองมี

แรงงานที่เคลื่อนย้ายออกไป ต้องมีภาระการจัดการบ้านเรือนตนเองมากยิ่งขึ้นนอกเหนือจากการทำสวนยาง ทำให้ทำงานได้ไม่เต็มที่และประสิทธิภาพลดลง (จินตนา วิจารณ์ทงศ์ และคณะ, 2535)

4.1.3 ค่านิยมครัวเรือนเปลี่ยนแปลงไป จากการศึกษาพบว่าแรงงานที่เคลื่อนย้ายออกไปทำงานในเมือง เช่น ในโรงงานอุตสาหกรรม โรงแรม และสถานบริการ การบริการอื่นๆ ในเมือง มักจะรับเอาค่านิยมเมืองและความเป็นเมืองมากขึ้น ค่านิยมใช้จ่ายฟุ่มเฟือยมากขึ้น และมีความทันสมัยมากยิ่งขึ้น ซึ่งค่านิยมดังกล่าวส่งผลกระทบต่อครัวเรือนทำให้วัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่เดิมของครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป โดยความเป็นชนบทเรียบง่ายสูญหายไป (จินตนา วิจารณ์ทงศ์และคณะ, 2535)

4.2 ผลกระทบต่อชุมชนและท้องถิ่น

นอกจากผลกระทบต่อครัวเรือนของเจ้าของสวนยางแล้ว ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงผลกระทบต่อชุมชนและท้องถิ่นที่แรงงานเคลื่อนย้ายออกไป โดยศึกษาภาพรวมทั้งสองด้าน สามารถสรุปได้ดังนี้ คือ

4.2.1 ทำให้สังคมของชุมชนและท้องถิ่นเปลี่ยนเป็นสังคมในลักษณะสังคมเมืองมากขึ้น และลักษณะชนบทลดน้อยลง จากการศึกษาพบว่า แรงงานที่เคลื่อนย้ายออกไปทำงานนอกชุมชนหรือในเมืองเมื่อกลับเข้ามาในชุมชนหรือมาเยี่ยมครอบครัวจะนำเอาค่านิยมความทันสมัยหรือความเป็นเมืองเข้ามาในชนบทมากยิ่งขึ้น (วิทยา เจริญพันธ์ และอรุณวรรณ วงศ์มณีโรจน์, 2536:34 - 47)

4.2.2 ทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนที่ดีเปลี่ยนแปลงไป ความเอือมอาทร และความมีน้ำใจ ช่วยเหลือเกื้อกูลจะหมดไป

4.2.3 สังคมชุมชนสูญเสียความเป็นตัวของตัวเองต้องพึ่งพิงสังคมเมืองมากขึ้น

4.2.4 ทรัพยากรมนุษย์และผลประโยชน์ถูกดูดกลืนไปให้แก่เมือง ทำให้ชนบทขาดโอกาสและยากจนมากขึ้น เนื่องจากแรงงานที่มีฝีมือและไร้ฝีมือจะถูกดูดเข้ามาเข้ามาค้าภาคธุรกิจและอุตสาหกรรมมากยิ่งขึ้น พบว่าในปัจจุบันสภาพชุมชนและท้องถิ่นในชนบทมีแต่เด็กและคนแก่เฝ้าบ้านเป็นส่วนใหญ่ บุคคลเหล่านี้เป็นทรัพยากรที่อาจกล่าวได้ว่ามีพลังและศักยภาพในการผลิตค่ามีการตื่นตัวในการรับเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มผลผลิตได้น้อย เมื่อเทียบกับแรงงานที่อยู่ในวัยทำงานและพบว่าโดยส่วนใหญ่ไม่เอาใจใส่ตนเองทางเศรษฐกิจได้

ทำให้การเพิ่มผลผลิตค่อนข้างต่ำ ส่งผลให้มีรายได้น้อยและมีสภาพยากจน (อัมพร แก้วหนู, 2538:39)

4.2.5 ทำให้โครงสร้างทางการเกษตรหายไปเปลี่ยนเป็นอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรมอย่างรวดเร็ว โดยเหตุที่ครัวเรือนขาดแคลนแรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น ทำให้โอกาสที่เจ้าของสวนยางพาราจะโค่นต้นยางมากขึ้น เนื่องจากในปัจจุบันอุตสาหกรรมไม้ยางพาราเข้ามามีบทบาทสำคัญเจ้าของสวนยางจะขายไม้ยางพาราให้กับโรงงานอุตสาหกรรมมากยิ่งขึ้น (อัมพร แก้วหนู, 2538:39)

4.2.6 เกิดการขาดแคลนผู้นำและผู้มีความรู้ในการพัฒนาท้องถิ่น จากการศึกษาพบว่าคนรุ่นใหม่ในชนบทจะไม่อยู่ในชนบทอีกต่อไป เพราะคนที่เรียนดี มีปัญญาและทุนทรัพย์พอที่จะเรียนต่อก็จะเข้าไปเรียนในเมืองตั้งแต่ชั้นอนุบาล จนจบมหาวิทยาลัย จบแล้ว จะทำงานตามเมืองใหญ่ๆ ที่มีแหล่งงานซึ่งในชนบทพบที่ไม่มีแหล่งงานให้ตนเองทำ แม้แต่เยาวชนที่เล่าเรียนทางการเกษตรก็มีน้อยที่จะกลับมาทำการเกษตรที่บ้านตนเอง ส่วนใหญ่จะรับราชการหรือไม่ก็ทำงานกับบริษัทหรือโรงงานอุตสาหกรรมเกษตร แม้กระทั่งกลุ่มเยาวชนในชนบทที่ไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือหรือไม่ต้องการเรียนหนังสือในปัจจุบันพบว่ากลุ่มเยาวชนเหล่านี้จะทำไร ทำสวนสักพัก เมื่อมีโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้นคนกลุ่มนี้ก็จะทยอยกันเข้าโรงงานจนแทบหมดเกลี้ยงหมู่บ้าน (วิทยา เจียรพันธ์ และอรุณวรรณ วงศ์มณีโรจน์, 2536: 35 - 47)

ตารางที่ 4 ผลกระทบของการเคลื่อนย้ายแรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น

ผลกระทบ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1. ผลกระทบต่อครัวเรือน		
1.1 ปริมาณผลผลิตลดลง	80	39.41 ³⁾
1.2 ภาระการจัดการสวนและบ้านเรือนมากขึ้นกว่าเดิม	72	35.46
1.3 ค่านิยมครัวเรือนเปลี่ยนแปลงไป	51	25.13
รวม	203¹⁾	100
2. ผลกระทบต่อชุมชนและท้องถิ่น		
2.1 สังคมเปลี่ยนสภาพจากชนบทเป็นเมือง	36	16.29 ⁴⁾
2.2 วิถีชีวิตคนในชุมชนเปลี่ยนแปลง	29	12.12
2.3 ชุมชนสูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง	28	12.67
2.4 ทรัพยากรมนุษย์และผลประโยชน์ถูกดูดกลืนไป	61	27.60
2.5 โครงสร้างการเกษตรกลายเป็นอุตสาหกรรมมากขึ้น	12	5.43
2.6 ชุมชนขาดผู้นำและผู้มีความรู้ในการพัฒนาท้องถิ่น	55	24.89
รวม	221²⁾	100

หมายเหตุ 1) และ 2) จำนวนผู้ตอบคำถามได้มากกว่า 1 คำตอบ

3) เทียบเปอร์เซ็นต์จากจำนวน 203 คน 4) เทียบเปอร์เซ็นต์จากจำนวน 221 คน

5. ข้อเสนอแนะและแนวโน้มความต้องการแรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นในอนาคต

จากการศึกษาการใช้แรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นของครัวเรือนเกษตรกรทอทอชนวนยาง ปัญหาการใช้แรงงาน สาเหตุการเคลื่อนย้ายแรงงานและผลกระทบจากการเคลื่อนย้ายแรงงานการกรีดยางและการทำยางแผ่น ทำให้วิเคราะห์แนวโน้มความต้องการแรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นในอนาคตได้ว่า ปัญหาการขาดแคลนแรงงานการกรีดยางพารายังคงมีต่อไปตราบไคที่อัตราส่วนค่าแรงจากภาคเกษตรกับค่าแรงภาคบริการและอุตสาหกรรมมีสัดส่วนที่แตกต่างกันมากขึ้น การอพยพแรงงานจากภาคเกษตรเข้าสู่ภาคบริการอุตสาหกรรมจะมีมากขึ้น มีสิ่งที่น่าสนใจที่หนึ่งก็คือ เมื่อมีการเคลื่อนย้ายแรงงานออกไปมากขึ้น ชนบทไม่มีใครทำงาน ไม่มีใครสนใจทางการเกษตร แล้วใครจะผลิตอาหารให้กับสังคม จากการศึกษาพบว่าความต้องการแรงงานในอนาคตของครัวเรือนร้อยละ 62.35 ยังต้องการแรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นเพิ่มจากที่มีอยู่เดิม โดยจำนวนที่ต้องการเพิ่มเฉลี่ย 2.34 คนต่อครัวเรือน (ตารางที่ 5) นั้นย่อม แสดงให้เห็นว่าการขาดแคลนแรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นยังคงมีอยู่ต่อไปอาชีพรับจ้างกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นก็ยังเป็นอาชีพที่ทำรายได้ดีสำหรับผู้ประกอบอาชีพกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นอีกต่อไปในอนาคต

สำหรับข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาแรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นขาดแคลนนั้น ปัจจุบันหน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ และเอกชนได้พยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง เช่น การพัฒนาฝีมือแรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น โดยการจัดฝึกอบรมพัฒนาฝีมือทักษะการกรีดยางและการทำยางแผ่นอย่างต่อเนื่อง

แต่นั่นก็เป็นเพียงการพัฒนาคุณภาพและฝีมือเท่านั้น ไม่ครอบคลุมถึงการปลูกจิตสำนึกให้กับแรงงานเหล่านี้ อีกทั้งยังไม่ได้ครอบคลุมถึงสวัสดิการ การคุ้มครองเรื่องค่าจ้างแรงงานที่เป็นธรรม ดังนั้น รัฐควรจะให้ความสนใจอันดับแรก เพราะเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงานโดยตรง นอกเหนือจากการพัฒนาฝีมือและทักษะการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น และเมื่อพิจารณาโครงสร้างสมาชิกในครัวเรือนเกษตรกรทอทอชนวนยางพบว่าสมาชิกในครัวเรือนประกอบด้วยคน 3 รุ่น (Generation) (อัมพร แก้วหนู, 2538: 39) ได้แก่ รุ่นปู่ย่าตายาย รุ่นพ่อแม่ และรุ่นลูกหลาน ซึ่งจากการศึกษาพบว่าเกษตรกรทอทอชนวน

บางส่วนใหญ่อยู่ในรุ่นพ่อแม่ มีการศึกษาน้อยและได้รับถ่ายทอดการประกอบอาชีพจากรุ่นปู่ตายายเป็นส่วนใหญ่ (ตารางที่ 1) ไม่มีแนวความคิดจะเลิกประกอบอาชีพการเกษตร ในขณะที่รุ่นลูกหลานหรือคนรุ่นใหม่มีโอกาสที่จะเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอย่างอื่นมีมากขึ้น ดังนั้น การพัฒนาคุณภาพและมีมือการกรีดขางพาราและการทำยางแผ่น ควรกำหนดบุคคลเป้าหมายที่จะเข้ารับการฝึกอบรมให้แน่ชัด และควรที่จะมีการวิเคราะห์ลักษณะและคุณสมบัติของผู้เข้ารับการฝึกอบรมเพื่อให้เกิดสัมฤทธิ์ผลและเป็นประโยชน์สูงสุดกับผู้เข้ารับการฝึกอบรม อีกทั้งเป็นการประหยัดงบประมาณอีกด้วย

ตารางที่ 5 แนวโน้มความต้องการแรงงานการกรีดขางพาราและการทำยางแผ่นของครัวเรือนเกษตรกรในอำเภอหาดใหญ่และอำเภอนาทวี

N = 85			
หัวข้อ	จำนวน (คน)	ร้อยละ	$\bar{X}$
1. ความต้องการแรงงานการกรีดขางพาราและ ทำยางแผ่นของครัวเรือนในอนาคต			
1.1 มีความต้องการแรงงานเพิ่ม	53	62.351)	
1.2 ไม่ต้องการแรงงานเพิ่ม	32	37.65	
รวม	85	100.00	
2. จำนวนแรงงานกรีดขางพาราและทำยางแผ่นที่ต้องการเพิ่ม (คน/ครัวเรือน)			
2.1 1 - 2	28	52.832)	
2.2 3 - 4	20	37.74	
2.3 ≥ 5	5	9.43	
รวม	53	100.00	2.34

1) เทียบเปอร์เซ็นต์จากจำนวน 85 คน

2) เทียบเปอร์เซ็นต์จากจำนวน 53 คน

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การใช้แรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางทั้งสองอำเภอสามารถสรุปได้ว่า (ตารางที่ 1) ชาวสวนส่วนใหญ่ใช้แรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นจากแรงงานจ้างภายนอก (ร้อยละ 56.47) เนื่องจากแรงงานในครัวเรือนมีการเคลื่อนย้ายออกสู่ภายนอกมากขึ้น และจะพบว่าสมาชิกในครัวเรือนจะมีส่วนที่สามารถคิดเป็นแรงงานได้เพียงร้อยละ 31.90 ของสมาชิกในครัวเรือนทั้งหมด (เทียบร้อยละจากจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4.67) แต่หากเทียบอัตราส่วนของสมาชิกในครัวเรือนที่เป็นแรงงานค่อเนื้อที่สวนยางพาราที่ถือครองทั้งหมดโดยเฉลี่ยแล้วจะเท่ากับ 1:16 ขณะที่อัตราส่วนของสมาชิกในครัวเรือนที่เป็นแรงงานค่อเนื้อที่สวนยางพาราที่เปิดกรีดได้จะเป็น 1:11 แสดงให้เห็นว่าเกิดความไม่สมดุลกันของแรงงานกับเนื้อที่สวนยางพาราจึงจำเป็นที่เกษตรกรชาวสวนยางจะต้องจ้างแรงงานจากภายนอกมาเพื่อทดแทนแรงงานที่ขาดหายไป แรงงานจ้างส่วนใหญ่จะเป็นแรงงานในท้องถิ่นเพราะจะได้รับความเชื่อถือมากกว่าแรงงานจากท้องถิ่นอื่น ผลผลิตที่แรงงานจ้างผลิตได้โดยเฉลี่ยแล้วประมาณ 30.25 กิโลกรัมต่อวันต่อคน ผลผลิตส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของยางแผ่นดิบ (ร้อยละ 91.76) คุณภาพของยางแผ่นดิบที่ผลิตได้จะอยู่ในชั้น 3 และ 4 เท่านั้น การจำหน่ายผลผลิตส่วนมากจะนำไปจำหน่ายในตลาดท้องถิ่น สำหรับผลประโยชน์ที่ตกลงแบ่งกันระหว่างเจ้าของสวนยางกับแรงงานพบอยู่ในอัตรา 60:40 เป็นส่วนใหญ่ (ร้อยละ 78.46)

ปัญหาและอุปสรรคในการใช้แรงงานจ้างสำหรับการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น (ตารางที่ 2) พบว่าปัญหาที่สำคัญคือ ปัญหาแรงงานขาดฝีมือและความชำนาญ (ร้อยละ 47.15) ปัญหาอื่นๆ ที่พบคือปัญหามีแรงงานจ้างขาดความรับผิดชอบและพฤติกรรมกรีดเปลี่ยนแปลงไป (ร้อยละ 26.01) ปัญหาความไม่ซื่อสัตย์ของแรงงานจ้างในการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น (ร้อยละ 14.63) และปัญหาการขูดแค้นแรงงานกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น (ร้อยละ 12.21)

สาเหตุการเคลื่อนย้ายแรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นของครัวเรือนที่สำคัญคือ (ตารางที่ 3) เพื่อไปศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น (ร้อยละ 31.76) และต้องการเพิ่มรายได้ แก่ครัวเรือน (ร้อยละ 22.35) ส่วนผลกระทบที่เกิดจากการเคลื่อนย้ายแรงงานการกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น (ตารางที่ 4) พบว่าเกิดผลกระทบ 2 ประการ คือ ผลกระทบต่อครัวเรือนและผลกระทบต่อชุมชนและท้องถิ่น ผลกระทบที่เกิดต่อครัวเรือน

มากที่สุด คือ ทำให้ผลผลิตครัวเรือนลดลง (ร้อยละ 39.41) ส่วนผลกระทบต่อชุมชนและท้องถิ่นที่สำคัญคือ ทำให้ชุมชนสูญเสียทรัพยากรมนุษย์และผลประโยชน์ (ร้อยละ 27.60)

สำหรับข้อเสนอแนะและแนวโน้มความต้องการแรงงานของครัวเรือนเกษตรกร (ตารางที่ 5) พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีความต้องการแรงงานการกรีดยางพารา และการทำยางแผ่นมเพิ่มขึ้นจากที่เป็นอยู่ (ร้อยละ 63.35) และต้องการแรงงานเพิ่มขึ้นจากที่เป็นอยู่โดยเฉลี่ย 2.34 คนต่อครัวเรือน

บรรณานุกรม

- กรมแรงงาน. 2526. รายงานการสำรวจการย้ายถิ่นฐานของประชากรภาคตะวันออกเฉียงเหนือและการเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงมหาดไทย.
- จินตนา วิสารทพงศ์และคณะ. 2535. สาเหตุและผลกระทบต่อการเคลื่อนย้ายแรงงานสตรีเกษตรกรในเขตจังหวัดสงขลา. จังหวัดสงขลา : สำนักงานส่งเสริมเกษตรกรภาคใต้, กรมส่งเสริมการเกษตร.
- พรพิชญ์ สุเสวี. 2538. บทความเรื่องกรีดยางแรงงานมีปัญหาวางแผนป้องกันและแก้ไขในปีหน้า. หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ (มกราคม 2538).
- รุ่งทิวา นฤมล. 2536. บทความเรื่องคนปักษ์ใต้รักบ้านเกิด. หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน. ปีที่ 3 (พฤศจิกายน 2536). 39.
- วิทยา เจียรพันธ์ และอรุณวรรณ วงศ์มณีโรจน์. 2536. กระบวนการอพยพแรงงานของเกษตรกรกรชนบท. วารสารธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (เมษายน - กรกฎาคม 2536) 35 - 47.
- วีระ ภาคอุทัย. 2534. ฟาร์มข้าว. ปีที่ 8 ฉบับที่ 65.
- สมยศ หุ่นหว้า และศิริจิต หุ่นหว้า. 2534. วิวัฒนาการและความแตกต่างกันภายในของระบบสังคมเกษตรการผลิตยางพาราบริเวณชายฝั่งตะวันตกของกลุ่มแม่น้ำทะเลสาบสงขลา. เอกสารประกอบการสัมมนากระบวนการทำฟาร์ม ครั้งที่ 8 วันที่ 20 - 22 มีนาคม 2534. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางจังหวัดสงขลา. 2535 สถิติเกษตรกรชาวสวนยางสงขลา : สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง.
- สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง. 2537. สถานการณ์ยางพาราไทย. วารสารกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง ปีที่ 32 ฉบับที่ 127 (กรกฎาคม - กันยายน 2537) 4 - 5.
- สำนักงานเกษตรอำเภอนาทวี. 2534. แนวทางการพัฒนาการเกษตรในระดับอำเภอนาทวี. สำนักงานเกษตรอำเภอนาทวี : สงขลา.
- สำนักงานเกษตรอำเภอหาดใหญ่. 2534. แนวทางการพัฒนาการเกษตรในระดับอำเภอหาดใหญ่. สำนักงานเกษตรอำเภอหาดใหญ่ : สงขลา.

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2532. **แนวทางการพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ประจำปี**

2531. สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร : สงขลา.

อโณทัย งานทวี. 2537. **บทความพิเศษยางพาราไทย.** วารสารกองทุนสงเคราะห์
การทำสวนยาง ปีที่ 32 ฉบับที่ 127 (กรกฎาคม - กันยายน 2537).6.

อัมพร แก้วหนู. 2538. **บทความเรื่องสิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับการขาดแคลนแรงงานอุตสาหกรรม.**
หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน ปีที่ 5 ฉบับที่ 4 (เมษายน 2538) หน้า 39.